

# Debatt

GUNNAR HECKSCHER:

## Sak och taktik i 1964 års pensionsdebatt

I andra delen av Ulla Lindströms memoarer, behandlade av Tom Söderberg med en artikel i Svensk Tidskrift nr 5-6/1971, talas i förbigående om 1964 års strider i pensionsfrågan. Ulla Lindström kallar förslaget om pensioner åt dem som låg före ATP-åldern »det fräckaste utspelet» i högerns historia; Tom Söderberg betecknar det som »grov taktik». Det må kanske tillåtas en inblandad (och angripen) person att göra några kommentarer, också om det hela numera i allt väsentligt förlorat sin aktualitet.

Det har sina risker att spekulera om andras motiv. Riskerna är inte omedelbara – tvärtom är det ofta enklare att misstänkliggöra avsikter än att ta upp sakdiskussion. Men till följd av naturlig okunnighet kan man lätt hugga i sten, och det är förargligt såvida man har ett hederligt uppsåt, vilket båda de nämnda författarna helt säkert har. Ulla Lindström har många ursäkter, ty hon skriver ju om sina egna intryck, inte om hur saker och ting förhöll sig i verkligheten. Men Tom Söderberg är historiker, och han borde veta bättre.

I själva verket förhåller det sig nämligen så, att åtminstone för min personliga del – och jag tror att detsamma gällde Yngve Holmberg, som drev frågan med ännu större iver än jag – de sakliga motiven var helt avgörande och ännu tycks mig övertygande. Däremot måste jag i efterhand medge, att det var partitaktiskt oklokt att dra upp detta spörsmål som en huvudfråga i 1964 års valrörelse.

Sakskälen var två, ett socialpolitiskt och ett näringspolitiskt. Ett led i högerpartiets kritik mot ATP var som bekant, att systemet inte tillgodosåg de äldre pensionärer, som visserligen inte hunnit »tjäna in ATP-poäng» men däremot under sin arbetsföra tid gjort stora insatser för att skapa det svenska välståndet samtidigt som de haft mycket mindre möjligheter än följande generationer att på andra vägar än den offentliga pensionens sörja för den egna välfärden på ålderdo-

men. Redan under den ursprungliga ATP-debatten hade jag fäst särskild vikt vid denna invändning. Det tycktes mig både orättvist och grymt att på dylika formella grunder missgynna dem som haft det besvärligt i livet. Därför sympatiserade jag själv på detta stadium rätt mycket med bondeförbundets (centerpartiets) pensionsalternativ som anknöt till de gamla folkpensionerna. Men jag var inte särskilt djupt engagerad i frågan vid den tiden, hade inte varit med i dess tidigare behandling och hade som menig riksdagsman fram till 1961 att syssla med helt andra ting. Någon självständig linje var jag inte i stånd att prestera och ansåg mig inte heller skyldig att försöka det. Sedermera, då jag kom i en annan position, fick jag se en möjlighet därtill. Detta sammanhänge med den andra sakbedömningen.

Snart nog visade det sig, att ATP-fonderna växte snabbare än någon räknat med. Detta var vid tillämpningen av fördelningsystemet en naturlig följd av den gynnsamma löneutvecklingen och måste fortsätta även när utbetalandet av pensioner började, så länge lönerna gick uppåt. Om man räknar pensionerna efter »de femton bästa åren» i det förflutna, när lönerna var lägre, men avgifterna efter dagens löneläge, som är högre, måste överskottet självfallet stiga. Med min politiska uppfattning tedde det sig högst olyckligt att på detta sätt skapa maktkoncentration hos det allmänna. För en socialdemokrat måste det naturligtvis vara tvärtom. Även Tage Erlander har i efterhand sagt att vad som inträffade överraskade honom. Skillnaden var att det för honom var en glad överraskning. Ur den borgerliga oppositionens synpunkt tycktes mig överraskningen allt annat än glädjande, och jag ansåg att man borde göra något åt saken.

Ur här nämnda synpunkter var förslaget huvudfel att det inte gick tillräckligt långt. Genomförandet av de mycket blygsamma åtgärder vi vågade föreslå skulle långt ifrån

ha medfört att »slakta pensionsfonderna» (Ulla Lindström). Tvärtom hade det betydelse endast en mycket ringa åderlåtning, så obetydlig att den egentligen inte nämnvärt försvagat fondernas maktposition. Och å andra sidan skulle det endast till en rätt liten del ha minskat ogynnsamheten i de äldre pensionärernas ställning vid jämförelse med följande generationer.

Vad taktiken beträffar, kan misstagen sammanfattas i omdömet att vi inte lyckades göra våra förslag trovärdiga. Delvis berodde det på svaghet å min sida. Jag hade aldrig avsett att högerpartiet skulle gå till val på denna fråga 1964, utan 1966 eller kanske 1968, efter att vi under några år förberett opinionen. När så en del tidningsmän och inte minst politiska motståndare tog upp och gjorde ett stort nummer av några satser om pensionsfrågan i ett tal som huvudsakligen handlade om andra, mindre spännande ting, lät jag locka mig att frångå avsikten att dröja. Det borde jag inte ha gjort, ty ur taktisk synpunkt var läget högst ogynnsamt.

Allmänheten trodde, av skäl som det skulle föra för långt att här diskutera, inte att högerpartiet hade ärliga avsikter inom socialpolitiken. Misstron var oberättigad — många av högerns arbetande krafter vittnade just under 1964 års valrörelse om sin glädje över att »äntligen» få slåss för ett positivt socialpolitiskt förslag. Men vad hjälpte det, när misstankarna faktiskt var så djupt rotade på andra håll? Att undanröja dem hade krävt mer än ett positivt förslag och mer än en enda valrörelse.

Vidare kunde ett förslag av denna typ te sig trovärdigt för allmänheten endast om det tycktes finnas någon chans att skapa riksdagsmajoritet bakom det. Det fanns ingen sådan, lika litet som man just då hade kun-

nat skapa riksdagsmajoritet bakom något annat högerinitiativ, oavsett sakinnehållet. Särskilt Bertil Ohlin tycktes vara av den uppfattningen att borgerlig valframgång kunde nås endast om väljarna förmåddes att glömma högerpartiets existens, och många månader före det sk utspelet i pensionsfrågan hade han tydligt klargjort, att han avböjde varje gemenskap med mitt parti och mig vid oppositionsalternativets utformning, trots att jag tidigare på hans uttryckliga önskan särskilt ansträngt mig för att vi skulle komma på samma linje i författningsfrågan. Emellertid var ur dessa synpunkter pensionsfrågan särskilt ömtålig: alltsedan 1958 hyste folkpartiet här en traumatisk rädsla. Till yttermera visso var själva högerpartiet känslomässigt splittrat till följd av striden om »Medborgerlig Samling» i Skåne, och det ökade sannerligen varken möjligheterna för våra initiativ eller den allmänna tilltron till dem.

I den efterföljande och även den samtida diskussionen om 1964 års pensionsinitiativ har mycket talats om »näringslivets» inflytande. Faktiskt var splittringen där lika stor som å andra håll. Curt Nicolin och Hans Stahle var anhängare av förslaget, Marcus Wallenberg, Sven Ersman och Tore Browaldh var motståndare. Över huvud taget kan man lugna dem, som fruktar »kapitalisternas» politiska inflytande i Sverige, med att svenska företagsledare nästan aldrig är överens om någonting positivt i politiken, såvida det inte ligger inom ramen för deras direkta erfarenhet. Detta är högst besvärande för den som skall samarbeta med dem, men i grunden är det naturligtvis mycket sympatiskt. Hos »näringslivets män» är den liberala samhällsinställningen så djupt grundad, att det är lika karakteristiskt för dem att vara av annan mening som det är för — professorer.